

Arbejdsnotat om udviklingen i social ulighed i selvvurderet helbred og sundhedsadfærd i Danmark

**Udarbejdet af Esther Zimmermann, Ola Ekholm,
& Tine Curtis**

Statens Institut for Folkesundhed, december 2005

Arbejdsnotatets hovedkonklusioner:

- *Selvvurderet helbred:*
Andelen af voksne danskere, som har et godt eller virkelig godt selvvurderet helbred, stiger med stigende antal års kombineret skole/erhvervsuddannelse. Der er ingen ændring i denne gradient i perioden 1987 til 2000.
- *Rygning:*
Andelen af rygere falder med stigende længde af uddannelse. Der er sket et fald i andelen af dagligrygere i perioden 1987 til 2000 i alle uddannelsesgrupper, men faldet er mest udtalt blandt de længst uddannede.
- *Fysisk aktivitet:*
Andelen af voksne danskere, som er moderat eller hård fysisk aktive i fritiden, stiger med stigende antal års uddannelse. Udviklingen fra 1987-2000 viser, at især de højest uddannede kvinder har tendens til øget fysisk aktivitet, mens der blandt mænd er en tendens til øget fysisk aktivitet for alle uddannelsesgrupperne.
- *Kost:*
Andelen af voksne danskere der henholdsvis spiser salat/råkost dagligt, spiser fisk til aftensmad og aldrig bruger smør på brødet stiger med stigende antal års uddannelse. Vi har ikke data til at beskrive udviklingen fra 1987 og 1994.
- *Alkohol:*
For alkohol er andelen, der har drukket en eller flere genstande den seneste hverdag, samt andelen der har overskredet genstandsgrænsen den seneste uge, størst blandt dem med længst uddannelse. Sammenhængen mellem social position og positiv sundhedsadfærd er derfor modsat gradienten for rygning, fysisk aktivitet i fritiden og kost. Udviklingen fra 1987 til 2000 viser, at faldet i andelen, der har drukket en eller flere genstande den seneste hverdag, er størst blandt de længst uddannede. Der er ikke sket nævneværdige ændringer i andelen, der har overskredet genstandsgrænsen i de forskellige skole/erhvervsuddannelsesgrupper fra 1994 til 2000.

Social ulighed i sundhed:

Begrebet social ulighed i sundhed benyttes oftest i forbindelse med forskelle i dødelighed og sygelighed, der kan observeres mellem befolkningsgrupper med forskellig social position, f.eks. erhverv, uddannelse eller indkomst. Social ulighed i sundhed benyttes dog også i forbindelse med forskelle i sundhed mellem andre sociale grupper, eksempelvis etniske grupper.

Både materielle faktorer (eks. boligforhold, fysiske arbejdsforhold, forbrug), sundhedsadfærd (eks. rygning, alkohol, kost og motion) og psykosociale faktorer (eks. stress relateret til arbejde eller pengeproblemer) har betydning for den sociale ulighed i sundhed. I nærværende notat benytter vi først og fremmest uddannelseslængde (kombineret skole- og erhvervsuddannelse) som mål for social position. Desuden benyttes en erhvervsgruppeinddeling, hvor de erhvervsaktive inddeles i henholdsvis selvstændige med og uden ansatte, funktionærgruppe 1-3 samt faglærte og ikke-faglærte arbejde, mens de ikke-erhvervsaktive inddeles i arbejdsløse, alders- og førtidspensionister, efterlønsmodtagere samt personer under uddannelse.

Der er lavet en del europæiske studier, der entydigt viser, at der er tale om betydelig social ulighed i sundhed i Europa. Yderligere tyder meget på, at de sociale forskelle ikke mindskes, men tværtimod øges, også i Danmark. Det drejer sig ikke blot om, at dem med de færreste ressourcer i et land har det dårligere end dem med flest. Derimod er der tale om en gradient, således at for hvert trin man går op eller ned af den sociale rangstige, vil der kunne observeres et tilsvarende trin op eller ned i sundhed.

Udviklingen i social ulighed i sundhed fra 1987 til 2000:

Sundheds- og sygelighedsundersøgelserne

Data til alle figurerne i dette notat stammer fra: Statens Institut for Folkesundhed, Sundheds- og Sygelighedsundersøgelserne i 1987, 1994 og 2000. Undersøgelserne giver data om helbredsstatus i den danske befolkning og giver mulighed for sammenligninger på køn, alder og en række sociale variable.

Der er foretaget direkte køns- og aldersstandardisering, og de vægte, vi har brugt, svarer til køns- og aldersfordelingen i den danske befolkning i år 2000.

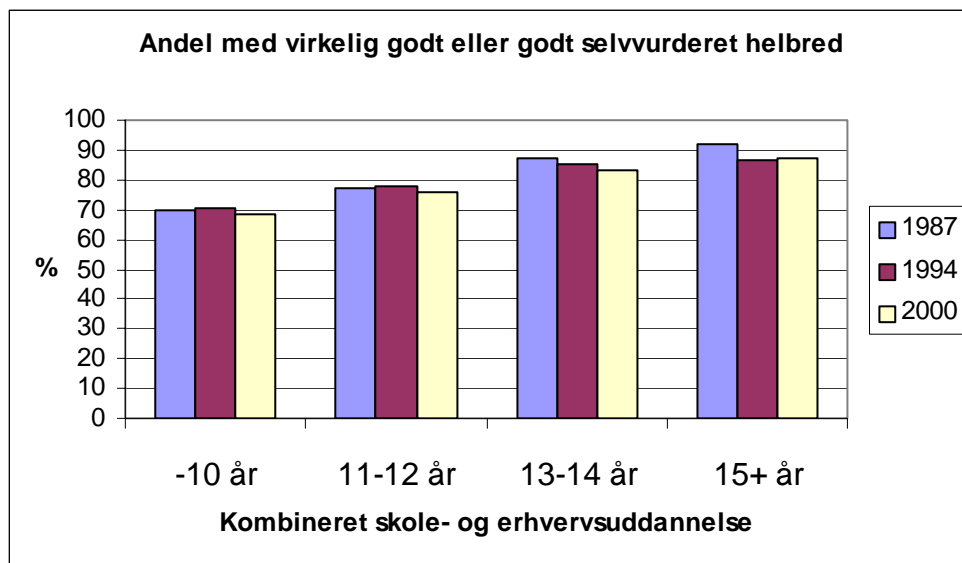
Notatet belyser den sociale ulighed i sundhed indenfor områderne selv vurderet helbred, rygning, fysisk aktivitet, kost og alkohol.

Endnu en Sundheds- og sygelighedsundersøgelse er i gang i 2005.

Selv vurderet helbred

I år 2000 vurderer 78% af den voksne befolkning, at de har et virkelig godt eller godt helbred. Fra 1987 til 2000 er andelen, der vurderer eget helbred som værende virkelig godt eller godt, blevet større i de ældste aldersgrupper, mens andelen er blevet mindre i de yngste aldersgrupper.

Figur 1. Udviklingen fra 1987-2000 i andelen som har et virkelig godt eller godt selv vurderet helbred i forhold til kombineret skole- og erhvervsuddannelse.

* Køns- og aldersstandardiseret

I figur 1 ses andelen som angiver, at de har et virkelig godt eller godt selv vurderet helbred i forhold til længden på kombineret skole/erhvervsuddannelse. De farvede søjler illustrerer årstallet for undersøgelsens gennemførelse.

Det ses, at andelen med virkelig godt eller godt selv vurderet heldbred stiger med stigende antal års uddannelse.

Der ses ingen ændring i den sociale gradient over årene.

Der ses ingen ændring i den sociale gradient over årene, når analyserne foretages for mænd og kvinder separat.

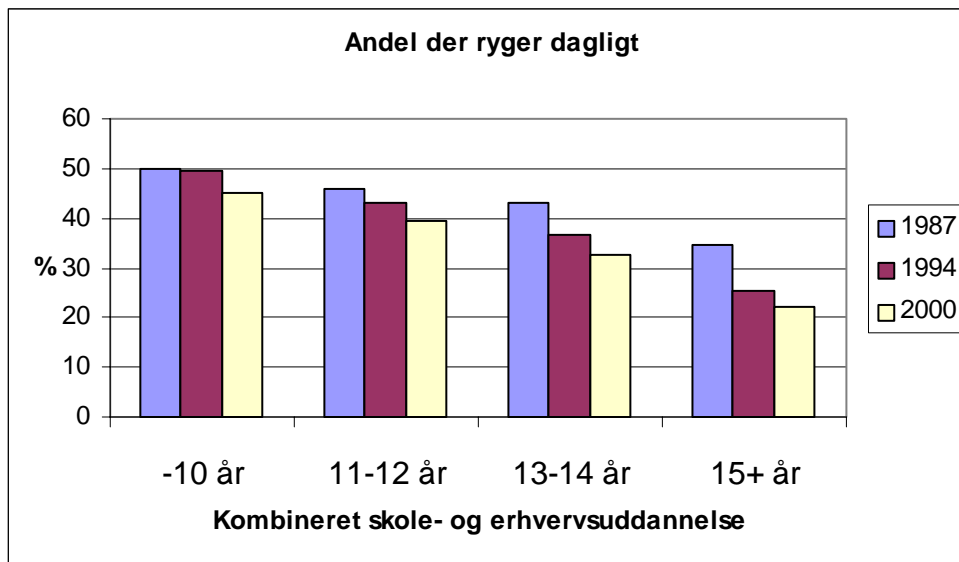
Rygning

Andelen blandt den voksne danske befolkning som angiver, at de ryger dagligt, er faldet fra 44,1% i 1987, til 39,0% i 1994 og til 34,0% i 2000. Danskernes rygeprævalens ligger på nuværende tidspunkt lige under gennemsnittet i Europa. Hvert år dør ca. 12.000 danskere af rygerelaterede sygdomme.

Der er klare forskelle mellem erhvervsgrupper. Andelen af daglige cigaretrygere er lavere blandt funktionærgrupperne I og II og blandt selvstændige med ansatte, mens der ses relativt flere dagligrygere blandt ikke-faglærte arbejdere. Der er også en høj andel af daglig rygere blandt arbejdsløse (2000 tal).

Der er en klar sammenhæng mellem uddannelseslængde og andelen af personer, der ryger cigaretter dagligt. Blandt dem med kortest uddannelse er det over 40%, der ryger dagligt, mens det er 22% blandt dem med længst uddannelse (2000 tal).

Figur 2. Udviklingen fra 1987-2000 i andelen som dagligt ryger cigaretter i forhold til kombineret skole- og erhvervsuddannelse.

* Køns- og aldersstandardiseret

Figur 2 viser andelen blandt dem med 10 år eller derunder, 11-12 år, 13-14 år og 15+ års kombineret skole/erhvervsuddannelse, som dagligt ryger cigaretter.

Faldet i andelen af dagligrygere fra 1987-2000 ses på alle uddannelsesniveauer, men er mest udtalt blandt dem med længst uddannelse.

Der ses et tilsvarende billede i den sociale gradient over årene, når analyserne foretages for mænd og kvinder separat. Faldet blandt kvinder med 13-14 år og 15+ års uddannelse har været relativt større end blandt dem med 11-12 år samt dem med 10 års uddannelse eller derunder. For mænd har faldet været størst blandt dem med 15+ års uddannelse, mens faldet har været en smule mindre i de tre andre uddannelsesgrupper.

Fysisk aktivitet

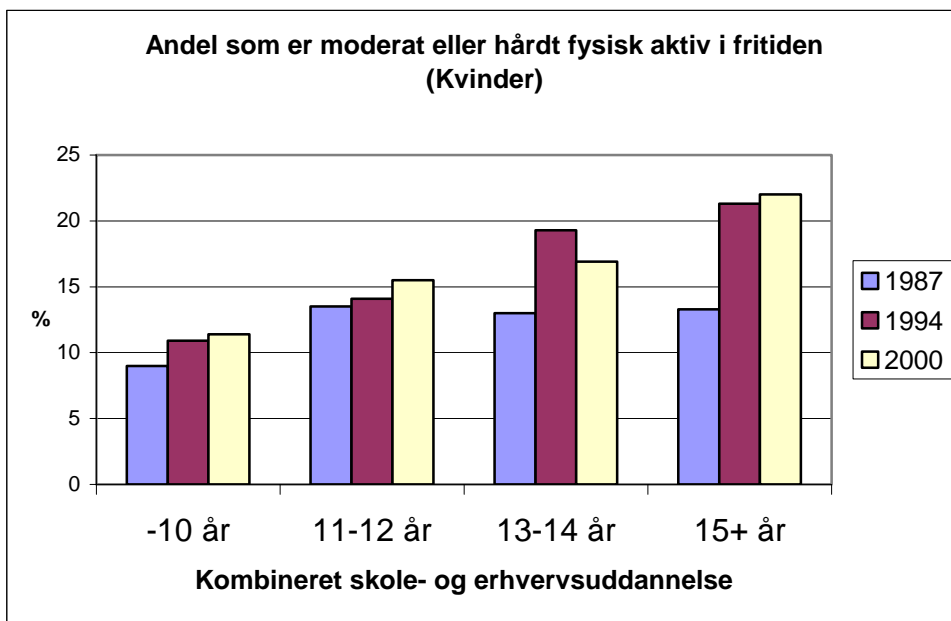
Andelen af voksne danskere, der dyrker hård eller moderat fysisk aktivitet i fritiden i 2000 (23,0%), er på højde med andelen i 1994 (23,4%) – men højere end andelen i 1987 (20,7%).

Næsten dobbelt så stor en andel blandt mænd (30%) sammenlignet med kvinder (16,3%) dyrker moderat eller hård fysisk aktivitet i fritiden mindst 4 timer om ugen.

Der er færrest, der er hård eller moderat fysisk aktive, blandt personer med 10 eller færre års uddannelse samt blandt personer, som er ikke-faglærte arbejdere eller arbejdsløse, mens den største andel ses blandt personer med en uddannelse på 15 år eller længere og blandt højere funktionærgrupper.

Figur 3 og 4 herunder viser andelen af mænd og kvinder med forskellig uddannelseslængde, som er moderat eller hårdt fysisk aktive i fritiden

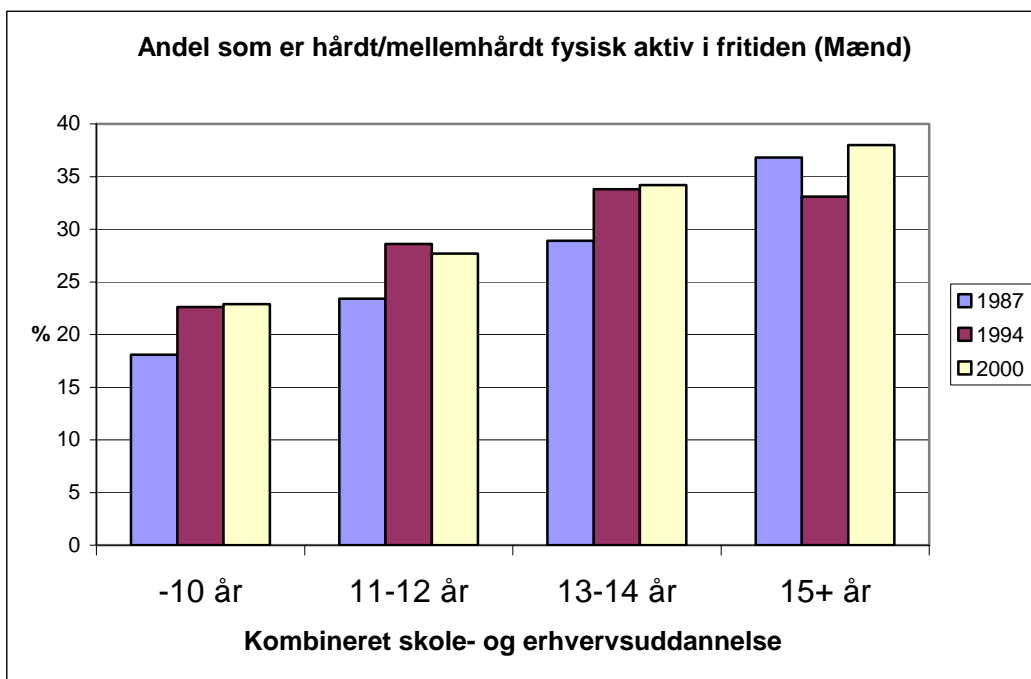
Figur 3. Udviklingen fra 1987-2000 i andelen af kvinder som er moderat eller hårdt fysisk aktiv i fritiden i forhold til kombineret skole- og erhvervsuddannelse.

* Aldersstandardiseret

Især blandt de højest uddannede kvinder er der en tendens til øget fysisk aktivitet over årene.

Figur 4. Udviklingen fra 1987-2000 i andelen af mænd som er moderat eller hårdt fysisk aktiv i fritiden i forhold til kombineret skole/erhvervsuddannelse.

* Aldersstandardiseret

For mænd er der en tendens til øget fysisk aktivitet over årene inden for alle uddannelsesgrupper.

Kost

Spørgsmålene om kost er kun stillet i SUSY-2000 undersøgelsen, og vi kan derfor ikke belyse udviklingen fra 1987 og 1994. Alle de refererede tal i afsnittet om kost er derfor tal fra år 2000.

Salat/råkost

Blandt voksne danskere var der 12,4% som spiser salat/råkost dagligt, 9,6 % blandt mænd og 15,1% blandt kvinder.

Andelen der dagligt eller flere gange dagligt spiser salat/råkost, stiger med stigende uddannelseslængde. Fx angiver 8,7% blandt de med mindre end 10 års uddannelse, at de spiser salat/råkost dagligt mod 17,1% blandt de med 15+ års uddannelse.

I de socioøkonomiske grupper ses størst andel af de der spiser salat/råkost dagligt blandt selvstændige og blandt funktionærer i gruppe I og II.

Fisk til aftensmad

I alt spiser 46% af voksne danskere fisk til aftensmad mindst én gang om ugen, 45,2% blandt mænd og 46,7% blandt kvinder.

Jo længere uddannelse desto større andel spiser fisk ugentligt.

Størst andele blandt selvstændige og blandt funktionærer i gruppe I og II (~50%) spiser fisk til aftensmad ugentligt. Blandt ikke-faglærte arbejdere angiver ca. 1/3 at de spiser fisk ugentligt.

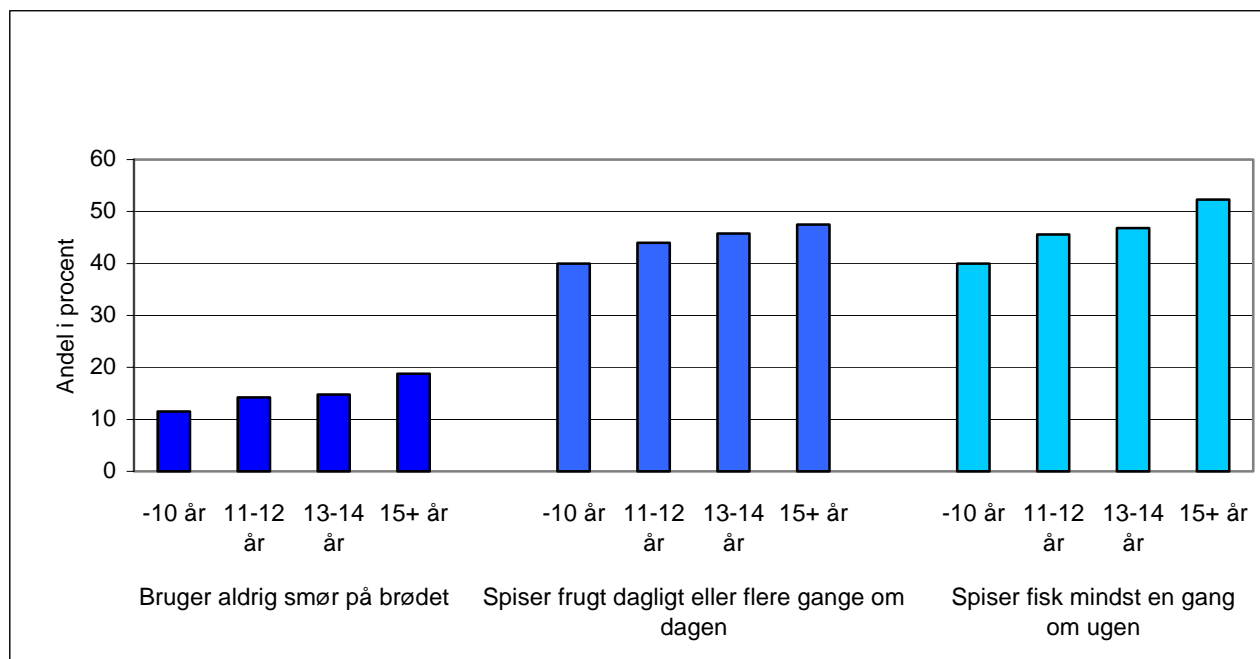
Smører aldrig smør på rugbrød eller franskbrød

Blandt voksne danskere oplyser 14,5%, at de aldrig smører smør på rugbrød eller franskbrød. Dette gælder 17,9% blandt kvinder og 11,0% blandt mænd.

Med stigende antal års uddannelse bliver der relativt flere og flere, der aldrig spiser smør på brødet.

Andelen, der aldrig spiser smør på brødet, er størst blandt funktionærer i gruppe I (~18%) og lavest blandt faglærte og ikke-faglærte arbejdere (~11%).

Figur 5. Kostvaner blandt voksne danskere fordelt på uddannelsesniveaue (kombineret skole- og erhvervsuddannelse)*

* Der er taget højde for underliggende køns- og aldersforskelle mellem uddannelsesniveauerne
 Kilde: Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen 2000

Figur 5 viser procentdelen med mindre end 10 år, 11-12 år, 13-14 år og 15+ års uddannelse, som henholdsvis aldrig bruger smør på brødet; spiser frugt dagligt eller flere gange om dagen; spiser fisk mindst en gang om ugen.

Det ses at andelen, der efterlever de tre kostråd, stiger med stigende antal års uddannelse.

Alkohol

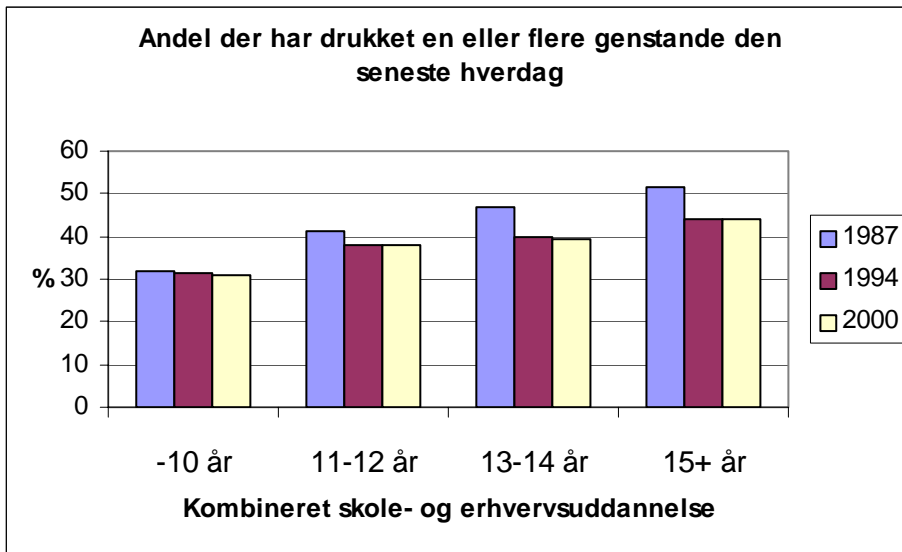
I dette notat benyttes to forskellige mål for alkoholindtag, nemlig hvorvidt man har drukket en eller flere genstande den seneste hverdag og overskridelse af genstandsgrænserne i den seneste uge. Genstandsgrænserne for henholdsvis mænd og kvinder er på 21 og 14 genstande om ugen. I fortolkningen af de to mål for alkoholindtag er det vigtigt at holde sig for øje, at det ikke nødvendigvis er udtryk for en usund sundhedsadfærd at angive, at have drukket alkohol den seneste hverdag. Tværtimod kan det være udtryk for at alkoholindtaget spredes over ugen, hvilket anses som sundere end at drikke alle genstandene samme dag. Derimod må overskridelse af genstandsgrænserne betegnes som en usund sundhedsadfærd.

Andelen af den voksne danske befolkning, der har drukket en eller flere genstande på den seneste hverdag, har været stabil i årene 1987 til 2000 (37,5% i 1987 og 2000 og 35% i 1994). Der er store kønsforskelle, idet næsten halvdelen blandt mænd (46%) og kun 1/3 blandt kvinder (29%) angav, at de havde drukket alkohol den seneste hverdag (2000 tal).

Der ses en sammenhæng mellem uddannelseslængde og andelen, der har drukket alkohol den seneste hverdag. Blandt personer med op til 10 års uddannelse ses en relativt lavere forekomst af

personer, der har drukket alkohol på den seneste hverdag (33%), sammenlignet med personer med 15+ års uddannelse (43,5%). Tilsvarende ses en højere andel, der har drukket alkohol den seneste hverdag, blandt selvstændige og blandt funktionærer i gruppe I og II end i de øvrige grupper i arbejdsstyrken. Sammenhængen mellem social position og positiv sundhedsadfærd er således modsat gradienten for rygning, fysisk aktivitet i fritiden og kost.

Figur 6. Udviklingen fra 1987-2000 i andelen som har drukket en eller flere genstande den seneste hverdag i forhold til kombineret skole- og erhvervsuddannelse.

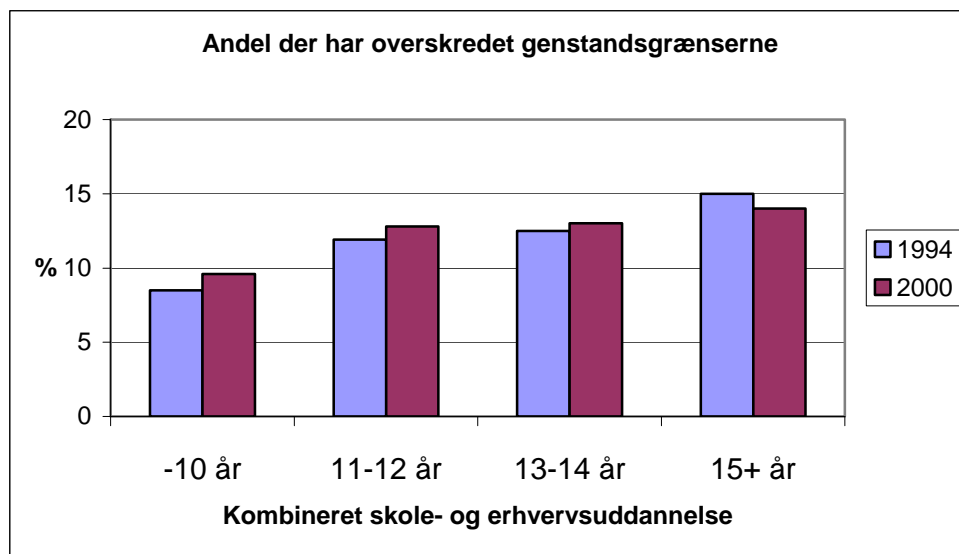

* Køns- og aldersstandardiseret

I figur 6 ses andelen med højst 10 år, 11-12 år, 13-14 år og 15+ års uddannelse som angiver, de har drukket en eller flere genstande den seneste hverdag.

Faldet fra 1987 til 1994/2000 i andelen, der har drukket en eller flere genstande den seneste hverdag, er størst blandt dem med 13-14 og 15+ års uddannelse. Dette betyder, at gradienten er blevet mindre stejl.

Figur 7. Udviklingen fra 1987-2000 i andelen som har overskredet genstandsgrænserne i den seneste uge i forhold til kombineret skole- og erhvervsuddannelse.

* Køns- og aldersstandardiseret

I figur 7 ses andelen med højst 10 år, 11-12 år, 13-14 år og 15+ års uddannelse som angiver, at de har overskredet genstandsgrænsen i den seneste uge. Der er kun data vedrørende det ugentlige forbrug af alkohol for SUSY-undersøgelserne i 1994 og 2000.

Der er kun sket ubetydelige ændringer i andelen, der har overskredet genstandsgrænsen i de forskellige uddannelsesgrupper fra 1994 til 2000.

Når analyserne foretages separat for mænd og kvinder ses en tendens til, at det er blandt lavt uddannede mænd, der ses en stigning i andelen, der har overskredet genstandsgrænserne, mens det er blandt kvinder med høj uddannelse, der er sket et fald i andelen, der har overskredet genstandsgrænserne. Disse forskelle fra 1994 til 2000 er dog ikke statistisk signifikante.

Sundheds- og sygelighedsundersøgelsen 2005:

Dataindsamlingen til en ny Sundheds- og Sygelighedsundersøgelse i 2005 er i gang og forventes afsluttet i slutningen af 2005. De indsamlede data ventes klar til analyse medio 2006. Med data fra SUSY-2005 vil det være muligt, at følge udviklingen i den sociale ulighed i sundhed for alle variable, der er omtalt i nærværende notat.